

Politikai képviselet

Szerkesztői előszó

ILLÉS GÁBOR

Nem túlzás kijelenteni, hogy a politikai képviseletre való reflexiót mintegy négy évtizedig Hanna Pitkin nagy hatású 1967-es monográfiája határozta meg. Pitkin műve és az általa kicsiszolt fogalmak (szimbolikus, deskriptív és cselekvő képviselet, felhatalmazás és elszámoltatás stb.) ma is megvilágító erejűek, és haszonnal alkalmazhatóak a képviselet-kutatás számos területén. Ugyanakkor az elmúlt mintegy másfél évtizedben a képviselet-elmélet uralkodó irányzatává a konstruktivizmus vált, amelynek első monografikus igényű összefoglalását Michael Saward *The Representative Claim* („A képviseleti igény”) című 2010-es munkája adta. A konstruktivista fordulat alapvetően új perspektívát kínált a képviselet iránt érdeklődő kutatók számára számtalan kérdésben. Csak néhány példát említve: miként gondolkodunk az állampolgári érdekercepciók és identitások szerepéről a képviseleti folyamatban (a konstruktivisták szerint ezek nem megelőzik a képviseleti folyamatot, hanem abban formálódnak ki); a képviseleti folyamat irányáról (egyirányú, a képviseltektől, mint megbízóktól a képviselőkhöz, mint ügynökökig tartó folyamat helyett állandó interakció a képviseleti igények elfogadásán és elutasításán keresztül); vagy éppen választás és képviselet kapcsolatáról (a konstruktivista fordulat fókuszba helyezte a nem-választott képviselők szerepét). Emellett az irányzat új problémákat is beemelt a politikai képviselet kutatásába, úgy mint a performativitás szerepét, képviselet és demokrácia viszonyának problémáját, a társadalmi mozgalmak és egyéb, a választási folyamaton kívül eső ágensek képviseleti szerepének megragadását. Mindezen újdonságok mellett a konstruktivista perspektíva termékeny feszültségben áll a képviselet továbbra is létező, „klasszikus” (pitkini) felfogásával, a vita többek között a klasszikus fogalmak (reszponzivitás, felhatalmazás, elszámoltathatóság) átértelmezéséről, vagy éppen a konstruktivizmus határaitól (az érdekek és identitások és identitások konstruálhatóságának mértékéről) szól.

Jelen tematikus blokk célja hozzájárulni a politikai képviseletre való magyarországi reflexióhoz. A magyar nyelvű politikatudomány és politikaelmélet viszonya a képviselet problémájához kettős: bár számtalan értékes hozzájárulás született a témában az elmúlt nagyjából két évtizedben mind elméleti, mind empirikus síkon, ezek javarészt egymástól elszigeteltek maradtak, a képviselet problémája soha nem volt képes a szakmai viták, eszmecserek csomósodási pontjává válni. A 2024 júniusában

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politikai képviselet

az I. ELTE ÁJK Jog- és Politikaelméleti konferencián a politikai képviseletről megtartott szekció, amelynek előadásaiából az itt megjelenő tanulmányok kinőttek, ezt a hiányosságot szerette volna orvosolni, megmutatva, hogy a képviselet-elmélet klaszszikus és konstruktivista szótárai hogyan kínálhatnak közös nyelvet egymástól első látásra távol álló témák kutatóinak a szakmai eszmecsereére. Reményeink szerint az itt következő válogatás a következő, és nem utolsó lépés ezen az úton.

A tematikus blokk tanulmányai közül Nagy Levente szövege választás és képviselet viszonyának tisztázására tesz kísérletet, a „mennyiségi képviselet” fogalmát középpontba állítva térképezve fel ennek a viszonyrendszernek a fogalmi morfológiáját. A pitkinyi deskriptív képviselethez közel álló jelentésű mennyiségi képviseletnek egyaránt része a tágabb állampolgári preferenciák és tulajdonságok megjelenítése, illetve a választásokon kifejezett akaratok mandátumokká alakítása. Választás és képviselet viszonyát illetően a szöveg négy elemet emel ki: annak interperszonális, ember-ember közötti viszony jellegét; a mennyiségi képviselet és a felhatalmazás mozzanatát; a tartalmi képviselet fogalmát, amely alatt mind a képviselő státuszára (delegált, megbízott vagy kinevezett), mind a képviselő tetteiért a képviseltek által vállalt felelősség kérdéseire kitér; illetve a felhatalmazottak számon kérhetőségét vagy – más fordításban – elszámoltathatóságát. A szöveg ilyenképpen a képviselet-elmélet klasszikus szótárának kulcskategóriáit definiálja, több helyütt reflektálva az általa nem adoptált konstruktivista perspektíva felől megfogalmazható kritikákra is; normatív síkon pedig az állampolgári preferenciák mandátumokká transzformálásának arányos módja mellett érvel.

Baranyai Artúr szövege a kortárs populizmusirodalom felől közelít a képviselet problémájához, a populizmuskutató performatív (azaz nem tartalmi-ideológiai elemekre fókuszáló) keretében elemezve Boris Johnson és Jeremy Corbyn performanszainak képviseleti vonatkozásait. A szöveg ezzel a konstruktivista képviselet-elméleten belül is egyre hangsúlyosabbá váló performatív képviselet irodalmához csatlakozik, amely a képviseleti igénybejelentések mellett azok tágabb performatív környezetét (a vezetők beszédmódját, öltözködését, színpadhasználatát, stílusát stb.) tekinti központi jelentőségűnek a képviseltek identitásának és érdekercepcióinak létrehozásában. A tanulmány a „szinekdochális képviselet” María Casullo nyomán definiált fogalmát állítja középpontba, amely a populista performanszok elsődleges jellemzőjének nem a homogénnek tételezett nép megjelenítését és a vulgaritást, hanem a népi és elitista stíluselemek hibridizációját és a határsértő mozzanatot látja, amellet érvelve, hogy ezek hozzájárulhatnak a képviseltek képviselőjelölttel való identifikációjához. A tanulmány Johnstont a szinekdochális képviselet tiszta eseteként írja le, míg Corbyn performanszait inkább a demotizmus és a populáris képviselet fogalmaival látja megragadhatónak, mivel azok döntő részben a néphez való közelség demonstrálására szorítkoznak. A szöveg így egyszerre mutatja be a szinekdochális képviselet és a populista performansz fogalmainak alkalmazási lehetőségeit és korlátait.

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politikai képviselet

Végezetül, Illés Gábor és László Tamás tanulmánya a konstruktivista és performatív elméletek egy részleges vakfoltjára irányítja a figyelmünket: a fizikai jelenléttel járó tömegrendezvények és a performansz materialitásának szerepére a képviselt csoport megformálásában. Ezeket a tényezőket a szöveg elsődlegesen Hans Ulrich Gumbrecht és Erika Fischer-Lichte munkái nyomán kísérel meg megragadni, a jelentés- és jelenlét-effektusok, képviseleti igénybejelentések és tömegélmények interakciójaként konceptualizálva a képviseleti folyamatot. A tanulmány egy konkrét képviseleti forma, a vezetőközpontú plebiszciter képviselet (és tágabban a vezérdemokrácia) kontextusában kísérel meg bemutatni az ilyen események szerepét, az érzékelési etnográfia módszerével elemezve Orbán Viktor és Magyar Péter két-két tömegrendezvényét a 2024-es választási kampányban. A tanulmány elemzése alapján a két vezető képviseleti performanszai között felfedezhetőek érdemi hasonlóságok az aszimmetrikus képviseleti viszony, az egységes nép megjelenítése, a vezető akklamációja és a tömeg által megjelenített fizikai erő felmutatása tekintetében, ami alapján mindkettő tekinthető a plebiszciter képviselet esetének. Ugyanakkor a Magyar-féle rendezvényeken megmutatkozó spontánabb interakciós mintázatok és a pluralizmus explicit tematizálása értelmezhető egy kevésbé aszimmetrikus képviseleti viszony felé való elmozdulásnak, tömegrendezvényeinek mozgósító ereje pedig az identitásalapúból a versengésalapú plebiszciter képviselet felé mozdíthatja el a magyarországi képviseleti viszonyokat.